

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,—. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

HUMANISTISCH VORMINGSONDERWIJS OP DE OPENBARE SCHOOL

(Verklaring Dagelijks Bestuur Humanistisch Verbond)

Op een kaderconferentie van het Humanistisch Verbond, gehouden op 3 november i.l., heeft de voorzitter, Dr. J. P. van Praag, namens het dagelijks bestuur een verklaring afgelegd naar aanleiding van de uitlatingen van Dr. H. W. Tilanus op de jaarvergadering van de Vereniging voor Chr. Volksonderwijs, over het „opdringen van het humanisme op het gebied van het onderwijs”.

Dr. Tilanus heeft daar — volgens het betreffende bericht in de dagbladen — de mening uitgesproken dat de humanisten van de openbare school een humanistische zuilenschool zouden willen maken; zulks naar aanleiding van de mogelijkheid die in art. 47 van de Mammoetwet op de openbare scholen voor voortgezet onderwijs geopend is en het gebruik dat de humanisten daarvan willen gaan maken.

„Moet dat nu zo?” vroeg Dr. van Praag zich af, daarbij een geveleugeld woord van Dr. Tilanus aanhalende. Hij herinnerde er aan dat reeds 42 jaar lang op de openbare scholen godsdienstonderwijs gegeven kan worden en dat na de tweede wereldoorlog de leus van de kerstening van de openbare school gelanceerd werd. De alarmkreet van Dr. Tilanus nu naast godsdienstonderwijs ook humanistisch vormingsonderwijs mogelijk zal worden, klonk Dr. Van Praag dan ook in de oren als het „houdt de dief” van de inbreker, die dreigt gesnapt te worden.

Het humanisme heeft geen behoefte aan humanistische bijzondere scholen, tenzij

de openbare school tot een christelijke zuilenschool zou verworden. Het Humanistisch Verbond heeft steeds gepleit voor de openbare algemene school, de school waar de ontmoeting der levensovertuigingen plaats kan vinden, en heeft over de grondslagen van die algemene school diepgaand overleg gevoerd met andere groepen van voorstanders van de openbare school, ook met dezulken van christelijke huize.

Het Humanistisch Verbond wil niet anders dan de ouders die daarvan gediend zijn de mogelijkheid geven hun kinderen die een openbare school bezoeken humanistisch vormingsonderwijs te laten volgen, zoals de kerkelijke ouders reeds zo lang de gelegenheid hebben hun kinderen godsdienstonderwijs te laten volgen op die school. Het staat er op, dat die school de school voor leerlingen uit allerlei kringen blijft en daardoor als waarlijk algemene school een bolwerk tegen de verzuiling.

Op deze kaderconferentie werd voorts gesproken over het onlangs opgerichte Centrum voor Humanistische Vorming, dat allen wil verenigen, ouders en leerkrachten, die belang stellen in dit humanistische vormingsonderwijs in schoolverband, en zich o.a. zal bezighouden met de opleiding van docenten hiervoor, en met het organiseren van plaatselijke comités voor voorlichting over en stimulering van de praktische uitvoering.

lezingen voor de radio

- zo. 18 nov. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”
- zo. 25 nov. VARA 9.45 uur: J. H. P. Colpa: „Kind en levensovertuiging”
- zo. 2 dec. VARA 9.45 uur: J. P. van Praag: „Sinterklaas en het Humanisme”.
- zo. 9 dec. VARA 9.45 uur: S. L. Kwee: „Leven in de luwte”.
- zo. 16 dec. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”.

WIE NU GEEN HUIS HEEFT....

Het zal U deze week gegaan zijn zoals mij: ineens zag ik het mannetje Jacques vóór me staan! Kort en stevig in z'n wat ouderwetse zwarte jas, z'n beide handen met de hoed op de rug, z'n bijna kale hoofd in de vochtige najaarslucht en z'n blik geïnteresseerd in de verte. Een typische „gewone” man, een beetje parmantig en wat voorzichtig, kennelijk welgedaan onder z'n lange jas. Niet een man van grote allure en dus echt een „mannetje”, toch ook kennelijk wel zo bedoeld door degene die hem schiep. Wie? De beeldhouwer Wenckebach, die deze week aan de nederlandse volksgemeenschap ontviel. Het was dan ook alleen maar het goed gelijkende portret van het mannetje Jacques dat ik deze week zag, het portret van vrijwel het beroemdste onder de vele prachtige beeldhouwwerken, die Wenckebach maakte, dat me uit de krant aankeek. *Echt* staat hij in de tuin van het museum Kröller-Müller op de Hoge Veluwe. Als je komt aanlopen langs het pad dat naar het museum leidt, zie je hem ineens daar stil onder de afhangende takken van een boom staan, vlak aan de weg. Hoed op de rug, in een merkwaardige rustige en toch gespannen aandacht, zó echt, zó natuurlijk een bezoeker als jezelf en tegelijkertijd een kunstwerk tussen de kunstwerken. Niet behorend tot het soort bijzondere en interessante — of vreemde — mannen; worstelende, innerlijk of uiterlijk verscheurde figuren, geslagenen of harstochtelijk levenden, mooie of minder mooie verbeeldingen van het mensdom in het algemeen, zoals ons die door beeldende kunstenaars in alle eeuwen zijn geschonken. Het mannetje Jacques is alleen maar de verpersoonlijking van de gewone man, een kleine burger, of wellicht een kleine zakenman, of alleen maar een huisvader op z'n zondags. Daarin is ie machtig, omdat hij het aandurfte alleen maar gewoon te zijn, conventioneel gekleed, in geen enkel opzicht gedurfd of brillant. Waarom zou dat nou eigenlijk machtig zijn, zo kan men vragen? Zijn het niet juist de stralende hoogtepunten, de uitzonderingen, de geniale zeldzame toppen waaraan men zich wil en kan optrekken en die daarom van zo grote betekenis zijn? Is niet veel treffender een beeld zoals Zadkine in Rotterdam oprichtte, waarin de verscheurdheid-tot-in-het-hart werd uitgebeeld en een stakende bootwerker van Andriessen in Amsterdam, waarin de kracht en de onverzettelijkheid als het ware gestold voor ons staan?

Wenckebachs mannetje Jacques is machtig omdat hij je weet te raken zonder dat daarbij ook maar één enkel zwaar effect wordt gebruikt, zonder dat ook maar iets van diepere gevoelens, tendenzen of bedoelingen wordt uitgebeeld of naar de oppervlakte gebracht. Zo zijn wij, burgers van Nederland, immers bijna allemaal: conventioneel naar de uiterlijke vorm, gesloten, veel verbergend en weinig uitend — wat niet betekent weinig ervarend. Als je goed kijkt kun je dat laatste ook aan het mannetje Jacques zien — hij heeft niet voor niets de hoed afgenomen van z'n hoofd, waarin op deze najaarswandeling

zoveel gedachten woelden! De herfst is dan verfrissend en kalmerend om in te lopen, de herfst is nu alom tegenwoordig — men kan er wellicht in loskomen van al datgene wat beklemmt en verwart.

Maar tegelijkertijd komt die herfst met een geheel eigen probleemstelling, mogelijk voor velen in de wereld van vandaag één van de zwaarste om te verwerken. Het probleem dat ligt besloten in de regels, die naar mijn gevoel beter dan welke ook aanduiden waarom voor mensen de herfst zo sterk kan aangrijpen: „Wie nu geen huis heeft, kan er zich geen meer bouwen...”. Daarin herkent U de duitse dichter Rainer Maria Rilke „Wer jetzt kein Haus hat baut sich keines mehr”. In elk najaar zal opnieuw de dreiging, die in deze dichtregels besloten ligt, levensgroot voor ons staan. Gedachten en vragen dringen naar voren: mijn tijd is voorbij, ik heb geen huis, dat ik het mijne kan noemen, nu zal ik er geen meer bouwen. Daar liggen al m'n programs en projecten, uitgewerkte plannen en ideeën — ik zal ze niet meer realiseren. Ineens nu weet ik: dit zijn de nadagen, ik zal het allemaal niet meer kunnen, o, hoe groot is nu eigenlijk de oogst? Het kan niet waar zijn, ik krijg toch nog een keer een kans — zou ik werkelijk de laatste kans hebben gemist?

Wat is dan de middaghoogte van het leven — die is toch nooit aan te geven? Bestaat er niet een late bloei, vaak met de mooiste bloemen?

„Wer jetzt kein Haus hat, baut sich keines mehr” — het is het vastleggen van een feit, hier worden geen vragen meer gesteld. Juist daardoor werpt die constatering zo eindeloos veel vragen op. Men wil er niet aan, ook al moet men er de onontkoombare juistheid van erkennen. Natuurlijk is het zo, voor iedereen komt het moment dat eigen huizen bouwen, d.w.z. grootse dingen tot stand brengen, bezitter worden, zich tenslotte nog een eigen veilige haven scheppen, er niet meer bij is. Maar — zo vraagt men — is dat ogenblik voor mij al gekomen? En dan doemen in rij en gelid op de spookbeelden uit de wakend doorgebrachte nachtelijke uren, die materiaal aandragen waaruit het antwoord op die vraag zou kunnen worden opgebouwd: de mislukkingen, de gemaakte fouten, het voorbij gestreefd worden door jongeren, de worsteling om het helder zien van eigen en andermans schuld en nog zoveel anders.

Het is vooral het element van de onherroepelijkheid dat het moeilijkst te verwerken is — de aanvaarding van het persé niet meer terugkeren. Voor velen van ons is dat natuurlijk niet zo typisch een „herfst”gebeuren: het verlies van een geliefd persoon, het verlies van gezondheid of validiteit kan evenzeer in een andere levensperiode de strijd om de overwinning op de onherroepelijkheid betekenen.

Maar het najaar kan er ons zo onverwacht en uitermate demonstratief mee in aanraking brengen; misschien komt dat wel doordat de gang van de jaargetijden eigenlijk het leven zelf betekent en daardoor beantwoord wordt door iets zeer wezenlijks in onszelf.

De opdracht tot aanvaarding, op zichzelf overigens in elke levensperiode aanwezig, komt in deze situatie dan vaak centraal te staan. De uitvoering van die opdracht betekent een stuk levenskunst, dat een afronding, of beter nog een bekroning kan zijn van al datgene wat men zich in de achterliggende jaren als elementen van levenskunst heeft eigen gemaakt. Wil er werkelijk van een zekere bekroning sprake zijn, dan geloof ik dat men aan het maken van een balans niet ontkomt. Dus dan toch het keuren en tellen, het wegen van de oogst? Wie zich daartoe zet, doet meteen de eerste stap op de weg van de aanvaarding; hij is bereid tot keuren en schiften, hij is niet al te bang voor de oude geschiedenissen, waarvoor eens de gordijntjes dichtgetrokken werden en bovenal: hij is bereid zich een aantal zaken uit z'n eigen leven bewust voor ogen te halen. De winst, die daaruit soms voortkomt kan, dacht ik, bijzonder groot zijn. Als men bij dat voor ogen halen over enig onderscheidingsvermogen beschikt, zal het mischien lukken het kaf van het koren te scheiden, om nog maar eens een oogstbeeld te gebruiken. Met andere woorden: om te gaan onderkennen wat van wezenlijk belang is in het leven en wat niet, gemeten naar maatstaven welke men van te voren heeft doordacht en beproefd.

Vaak zal het heel plezierig zijn bij dat balans opmaken een ander te hebben — een goede vriend of raadsman, waar mee men vertrouwd is, die soms ineens kan helpen door een situatie te begrijpen en te verklaren waarbij men zelf, omdat men erin betrokken was, bij het terugdenken altijd weer een onzeker of pijnlijk gevoel kreeg. Waarom zou men zulke hulp ook niet dankbaar aanvaarden, ja, eigenlijk zoeken? Hoezeer ik ook de onbarmhartige regels van Rilke, welke ik als titel van deze toespraak gebruikte, bewonder, daarom behoeft het nog niet zó te zijn als hij dat zegt in het vervolg van zijn gedicht:

Wer jetzt allein ist, wird es lange bleiben,
Wird warten, lesen, lange Briefe schreiben
und wird in den Alleen hin und her
unruhig wandern, wenn die Blätter treiben.
Natuurlijk, ook de dreiging van wellicht ééns alleen te komen staan ligt besloten in deze levensperiode. Maar misschien is dat een reden temeer om als de kans ervoor bestaat en de behoefte aanwezig is hulp of steun van een ander, misschien soms zelfs van een deskundige buitenstaander bij het opmaken van de balans te accepteren.

Mogelijk zal men op die manier allerlei levens-elementen, waaraan men toch eigenlijk min of meer krampachtig vasthield, wat rustiger en meer op een afstand kunnen gaan bekijken. En naarmate men minder krampachtig is, zal men minder eenzaam staan. Wellicht komt men tot de ontdekking dat men eigenlijk veel meer vriendschap en genegenheid, liefde zelfs, heeft vergaard en weten te behouden dan men beseftte in de tijd toen er nog zo enorm veel moest worden gepresteerd om te voldoen aan de eenmaal opgestelde programma's die tot een bepaald doel zouden leiden.

En zonder twijfel zal men ontdekken die verworvenheden, die nu eenmaal in elke oogsttijd voor het grijpen liggen, omdat ze het produkt zijn van een rijpingsproces dat zich heeft voltrokken: een stukje levenswijsheid, inzicht in menselijke verhoudingen en vooral, mag men hopen, een gegroeid vermogen tot relativering, tot het zien van de betrekkelijkheid van de dingen.

De bevrediging, die het ontdekken en waarderen van dit alles aan iemand geeft, is natuurlijk sterk afhankelijk van de wijze waarop hij de ontdekking, dat de meest dynamische periode van zijn leven voorbij is, ervaart. „Wer jetzt kein Haus hat... ach, juist nu zijn eindelijk de bouwplannen voor het huis klaar en naar m'n zin, niemand kan mij nu toch aandoen dat ik er de kans niet meer voor zou krijgen het te bouwen...

Zou het niet zó kunnen zijn, dat men zorgvuldig vergarende en beproevende datgene wat men in z'n eigen leven als verworvenheden kan beschouwen, tot de ontdekking komt dat het niet zo'n ramp is dat men geen huis meer zal kunnen bouwen, omdat men eigenlijk toch al vrij goed woont? Dat de eigen woonplaats veiliger, warmer, bruikbaar blijkt te zijn dan men eigenlijk wist? Het is zonder meer duidelijk dat men elkaar dit vóór het intreden van de winter mag toewensen — en daarbij weten dat dat een ware heilwens is!

Ik dwaalde ver af van het mannetje Jacques, in de tuin van het museum op de Hoge Veluwe. Hij zag er niet naar uit dat hij zich nog geen huis gebouwd had, welgedaan in z'n welgesneden jas. En toch, en toch... er was wel degelijk die gespannen blik, ver het herfstige bos in.

Wat weten we af van de gewone mannetjes rondom ons heen, wat méér, dan dat ook voor hen onherroepelijk voor hen het moment komt, waarop geen huis meer kan worden gebouwd? D. HEROMA-MEILINK

INVLOEDRIJKEN

VOORTREKKERS

1. RALPH WALDO EMERSON (1803-1882)

In het midden van de vorige eeuw hebben in het dan nog zeer jonge Amerika enige schrijvers van zich doen spreken, wie een plaats in deze rubriek toekomt, al was het maar, omdat zij, ook buiten hun land en na hun dood, veel lezers en bewonderaars vonden. Emerson is een van hen.

Men leert een schrijver kennen uit zijn werken, soms beter, als men daarnaast nog een levensbeschrijving raadpleegt. Het laatste is voor het verstaan van Emerson's betekenis wel zeer gewenst.

Zijn geschriften zijn bespiegeld, zijn denkbeelden in die tijd revolutionair. Zoals in zijn

dagen menigeen naar het verre Westen trok om grond in bezit te nemen en te ontginnen en daar leefde op de grens tussen de bewoonde wereld en de wildernis; zoals deze mensen zich in de strijd om dit bestaan ontwikkelden tot persoonlijkheden, gesteld op hun vrijheid, de blik op de toekomst gericht, gelovend in vooruitgang door eigen inspanning, zó ging het Emerson in de wereld van de geest. Daar was hij een voortrekker, die het bekende achter zich liet, het onbekende tegemoet. Dat vormde zijn karakter.

Hij stamde uit een oud geslacht in Nieuw-Engeland, waarin de zeventiende eeuw vele

om hun geloof of hun politieke overtuiging vervolgden hun toevlucht hadden gezocht. Zeven van zijn voorouders waren predikant geweest, zijn vader ging voor in een kerk van Unitariërs, een vrijzinnige groepering. Deze onkreukbare man, streng, voor zichzelf het meest, voedde hem op in een sfeer van gezonde arbeid, zelfopoffering en hulpvaardigheid. Veel ging er van hem op de jonge Emerson uit evenals van tante Mary, 'n zeer begaafde, wat excentrieke vrouw. Na een succesvolle schooltijd wordt hij onderwijzer in een omgeving, waar een dorre sleur weerstand bij hem wekt. Tante Mary moedigt zijn ontwakend verzet aan en hij neemt ontslag. Hij gaat nu naar een theologische school, toont daar echter meer liefde voor de letteren en de wijsbegeerte dan voor het eigenlijke studievak. Toch slaagt hij op tijd voor het eindexamen, maar gehinderd door zijn broze gezondheid komt er niets van een beroep. Eerst drie jaar later (1829) na zijn huwelijk begint hij zijn loopbaan als predikant in een Unitarische kerk te Boston. Als hij negenentwintig is sterft zijn jonge vrouw. Een ernstige psychische inzinking is het gevolg. Heeft deze smartelijke ervaring hem duidelijk gemaakt, dat hij met preken niet door kon gaan? Of was die conclusie uitkomst van een groeiproces, dat al eerder begon? Hoe dit zij, na zijn herstel treedt hij terug en vertrekt naar Engeland om persoonlijk contact te zoeken met Carlyle, Coleridge en Wordsworth, wier werken juist in zijn moeilijke tijd een heilzame invloed op hem hadden gehad. Teruggekomen slaat hij nieuwe wegen in. Hij vindt een hemzelf en anderen inspirerende bezigheid in het houden van lezingen over literaire en levensbeschouwelijke onderwerpen. Enige jaren later trouwt hij opnieuw en betreft in het mooi gelegen Concord het huis, dat zijn grootvader lang geleden daar had laten zetten „Old Manse”. Het kleine provinciestadje werd nu in weinig jaren een middelpunt van opgewekt geestelijk leven, zijn gastvrije woning stond open voor al de nieuwlichters van zijn tijd.

Vrij laat en met lange tussenpozen (1841—1876) verschijnen zijn boeken, na zijn dood ook in Nederlandse vertalingen, de *Essays* gedeeltelijk in de Wereldbibliotheek (1914), *Levensgedrag* en *Vertegenwoordigers der Mensheid* elders.

Zijn vaak boeiende opstellen hebben geen streng logische structuur. Geen dwingend betoog, maar een brillant spel van uitspraken en invallen, slechts samenhangend door het thema, dat hij overdenkt, houdt de aandacht van de lezer gevangen, ook nu nog, mits deze zich niet stoot aan een optimisme, dat in onze tijd kwalijk past. Soms richt hij zich tegen de denkbeelden, die hem vroeger beheerst hebben, maar nooit agressief of wrckend.

Een voorbeeld, zijn opmerkingen over het gebed: „Wie bidt, vraagt hulp van buiten.. Hij verliest zich in het doolhof van natuur en bovennatuur. .. Bidden voor het bereiken van persoonlijke doeleinden is een teken van zwakte .. Het ware gebed, zich verdie-

pen in de levenswerkelijkheid van het hoogst bereikbare standpunt uit, veronderstelt eenheid in de natuur en in het menselijk bewustzijn. . geen tweevoudigheid (de mens en de wereld hier, God daarboven). Zulk een gebed valt samen met de (bevrijdende) daad.”

Dit zijn grepen uit het opstel „Zelfvertrouwen”. De goede verstaander hoort hier al het humanistische, tevens religieuze geluid, dat Emerson typeert. Negatief: geen God, die de wereld van buitenaf bestuurt en die als persoon wordt gedacht. Positief: de mens heeft in zichzelf de bron, waaruit hij leeft en leven kan. „In de mens is de ziel van het Geheel in de stilte, die wijsheid en schoonheid bergt, het eeuwige Ene, waarin elk deel met elkander samenhangt”, aldus heet het in een andere verhandeling, „De overziel”.

Zo is Emerson de profeet van het zelfvertrouwen geworden. Hij bindt dus de strijd aan tegen al wat dit zelfvertrouwen ondermijnt.

In de eerste plaats het conformisme, de geneigdheid van de mens om te denken zoals men denkt, te leven, zoals men het van hem verwacht. Wat hij over dit euvel, dat de vrije ontplooiing van de eigen persoonlijkheid onmogelijk maakt, zegt, is helaas nog steeds niet verouderd, integendeel. Als hij in een gesprek met een vriend de opmerking maakt: „Wat doe ik met al die heilige tradities als ik leef van uit mijzelf?” en deze antwoordt: „Maar jouw impulsen kunnen van beneden in plaats van van boven komen”, luidt zijn repliek: „Ik dacht, dat dit niet zo was, maar als ik werkelijk een duivelskind zou zijn, dan zou ik ook zo willen leven”. Niets is zo heilig voor hem als de integriteit van zijn eigen persoonlijkheid. Zelfoverschatting? Hoogmoed? Men zij voorzichtig met dit oordeel, want het zelf, waarop hij vertrouwen wil en dat hij boven alles zuiver wil houden is niet de persoon, die hij van buiten gezien lijkt, met haar hebbelijk- en onhebbelijkheden, maar datgene wat hij in diepste aanleg en mogelijkheid is. In de tweede plaats het kwaad van vast blijven houden aan wie men in het verleden geworden is onder de schone schijn van consequent zijn. Want ook dat betekent de eigen geestelijke groei tegenhouden. „Laat je niet intimideren door een beroep op wat je zelf vroeger gezegd of gedaan hebt, indien je nu niets anders kan dan dit verloocheenen.”

En ten slotte hij kan de volle nadruk er op leggen, dat praten of filosoferen (een wat mooier woord dan praten) hierover ver blijft van waar het in een mensenleven om gaat: *doen*. Zelfvertrouwen is niet een wijsgerig begrip, dat lokt tot discussies over wat een mens kan en wat niet, maar een levenshouding, die zichzelf waar maakt. Om Emerson te leren kennen is het bovenstaande onvoldoende. Ik hoop voldoende om naar zijn werken te grijpen. Voorzover mij bekend is het enige wat in Ned. vertaling nog in de handel is de 4e druk van *Zeven Essays* (Wereld Bibl. f 2,40).

D. H. PRINS.

Humanistische Correspondentiekering voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.
Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 24 ct aan postzegels insluiten. (adv.)